

Opetus- ja kulttuuriministeriö (VAPOS) on pyytänyt 12.5.2023 Opetushallitukselta taustoitusta Valtioneuvoston selonteon liikuntapolitiikasta (VNS 6/2018 vp) erityisesti kohtaan 6 ja 7.

”6. hallitus panostaa riittävästi Liikkuva koulu -toiminnan laajentamiseen kaikille koulutusasteille ja varhaiskasvatukseen, liikunnan edistämiseen erityisesti niissä oppilas- ja opiskelijaryhmissä, jotka liikkuvat kaikkein vähiten, ja kouluissa ja oppilaitoksissa järjestettävän liikunnan laadun ja vaikuttavuuden parantamiseen.”

”7. hallitus edistää aktiivisesti koulujen, liikunta- ym. seurojen ja muun kolmannen sektorin toimijoiden kanssa yhteistyössä järjestettävää koulupäivän jälkeistä kerho- ja harrastustoimintaa ja harrastustakuun toteutumista kaikille lapsille ja nuorille perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta.”

Istuvasta elämäntavasta on kasvamassa koko yhteiskunnallemme todellinen ongelma, sillä arkiliikunnan määrä on vähentynyt ja vähenee edelleen. Liikunnan harrastuksen lisääntymisestä huolimatta väestön painoindeksi on kohonnut ja ylipainoisten osuus väestöstä on jatkuvasti kasvanut. Näin on käynyt myös suomalaisilla lapsilla ja nuorilla. Sosiaali- ja terveysministeriön rahoittaman Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan ylipainoisiksi luokiteltavien 12–18-vuotiaitten nuorten määrä on viimeisen 30 vuoden aikana kolminkertaistunut.

Lasten ja nuorten liikunnallinen polarisoituminen on erittäin vakava ja huolestuttava ilmiö. Sillä, miten perusopetuksen koululiikuntaan ja muuhun liikkumiseen panostetaan ja miten sitä toteutetaan, vaikuttaa Suomen kansanterveyteen ja -talouteen.

Varhaiskasvatuksessa säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman 2014 perusteita uudistettaessa pohdittiin **koululiikunnan** luonnetta ja tehtävää. Liikunnan osuutta valmistanut työryhmä näki yhdeksi keskeisimmistä koululiikunnan tavoitteista oppilaiden sisäisen motivaation vahvistamisen synnyttämällä myönteisiä kokemuksia ja vahvistamalla oppilaiden omaa pätevydentunnetta liikkumisessa. Erilaiset liikuntatehtävät, liikuntamuodot ja -lajit nähdään toiminnallisina välineinä, jotka edesauttavat opetukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tiedetään myös, että vain vähän aikaisempia liikunnallisia kokemuksia omaavilla lapsilla ja nuorilla liikuntatunnit saattavat tuntua vastenmielisiltä, jos tunneilla korostetaan kilpailua ja pelkästään fyysisiä ominaisuuksia. Kaikkien oppilaiden mahdollisuus tulla kuulluksi ja sitä kautta mahdollisuus vaikuttaa esimerkiksi tuntien sisältöihin ja toimintatapoihin lisäävät oppilaiden luottamusta turvalliseen oppimisilmapiiriin ja kokemusta osallisuudesta. Perusteiden mukaan koululiikunnassa opetuksen tulee pyrkiä

vahvistamaan oppilaiden kokemusta omasta liikunnallisesta pätevydestään sekä myönteistä suhtautumista omaan kehoonsa. Näin toimien voidaan tavoitella lasten ja nuorten omaehtoisen fyysisen aktiivisuuden lisääntymistä.

Kokonaisvaltaisuudesta pyritään huolehtimaan nykyistä paremmin kirjaamalla liikunnanopetuksen tavoitteet ja sisällöt fyysisen, sosiaalisen ja psyykkisen toimintakyvyn osa-alueisiin. Näin liikuntaoppiainetta ei voida enää nähdä pelkästään liikuntataitojen ja fyysisen kunnan kohottamisen paikkana. Koululiikunnan tavoitteena on monipuolinen toimintakyvyn vahvistaminen, mikä auttaa oppilaita luottamaan itseensä ja selviämään erilaisista arkielämään kuuluvista toiminnoista. Se antaa myös pohjan liikunnasta nauttimiselle – harrastit sitä sitten omin päin, kaverien kanssa tai urheiluseuran tarjoamassa organisoidussa toiminnassa. Mitä parempi toimintakyky on, sitä vaativammista tehtävistä oppilas selviää.

Suomessa on tunnistettu valtakunnallinen huoli lasten ja nuorten yleisen liikunta-aktiivisuuden vähenemisestä. Moni nuori lopettaa kokonaan organisoidun urheilun harrastamisen eikä koululiikuntakaan aina innosta. Urheiluseurojen toiminnassa saattaa korostua liikaakin aikuislähtöinen menestymisen tavoittelu, kun samanaikaisesti menestymisen tarve nuorten omana motiivina tutkitusti vähenee. Koululiikunta taas on saattanut heikoimmillaan jäädä yksipuoliseksi, muutaman liikuntalajin harjoitteluksi. **Yhä tärkeämmäksi on nousemassa se, miten liikunta tukee lapsen ja nuoren monipuolista kasvua ja kehitystä sekä edistää hänen kokonaisvaltaista hyvinvointiansa ja oppimista.**

Kouluikäisten liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta koskevassa tietopohjassa oli Suomessa, ennen **Move!-järjestelmää**, objektiivisen mittauksen osalta suuria puutteita. Valtioneuvoston periaatepäätökseen (2008) terveyttä edistävästä liikunnasta ja ravinnosta oli kirjattu: ”Liikunnan seurantarjestelmiä on kehitettävä niin, että ne kattavat myös lapset ja nuoret”. Move!-järjestelmän suunnittelu aloitettiin opetushallinnossa toukokuussa 2008. Move! on perusopetuksen 5. ja 8. vuosiluokkien oppilaille tarkoitettu fyysisen toimintakyvyn valtakunnallinen tiedonkeruu- ja palautejärjestelmä, joka tuottaa muun muassa tietoa yhdistettäväksi 5. ja 8. vuosiluokilla koululaisille tehtäviin laajoihin terveystarkastuksiin. Järjestelmän keskeisenä tarkoituksena on kannustaa omatoimiseen fyysisestä toimintakyvystä huolehtimiseen.

Vuoden 2022 Move!-mittauksista mukaan peruskoulun 5.- ja 8.-luokkalaisten fyysinen toimintakyky on pysynyt edellisvuoden tasolla eli noin 40 prosentilla oppilaista toimintakyky voi aiheuttaa haasteita arjessa jaksamiseen. Linkki syksyn 2022 mittauksen Move!-tiedotteeseen valtion liikuntaneuvoston verkkosivuilla:

<https://www.liikuntaneuvosto.fi/2022/12/14/move-tulokset2022/>

Tästä linkistä Opetushallituksen Move!-verkkosivuille: www.oph.fi/fi/move

Aktiivisen ja monipuolisen tutkimustoiminnan kautta koululiikuntaa voidaan nykyisin myös tieteellisesti tutkituin perusteluin kuvata, ei ainoastaan kansanterveyden ja -talouden

yhtenä tukipilarina, vaan muun muassa oppimisvalmiuksien luomisen, sosioemotionaalisten taitojen opettamisen sekä oppimisvaikeuksista kärsivien tukitoimintana.

Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu koululiikunnan määrän ennustavan aikuisiän liikuntaa sekä naisilla että miehillä. Näiden lisäksi lapsuusiässä lisätty koululiikunta ennusti parempaa fyysistä kuntoa, vähäisempää selkäkipujen määrää ja alhaisempaa tupakointiastetta 35 vuoden iässä. Lisäksi on havaittu viitteitä koululiikunnan määrän ja normaalipainon yhteyksistä.

Liikkuva varhaiskasvatus –ohjelman tavoitteena on, että varhaiskasvatus mahdollistaa lapselle vähintään kaksi tuntia liikkumista päivässä. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteena on pysyvä yhteiskunnallinen muutos ja liikunnallisen elämäntavan omaksuminen jo varhaislapsuudesta lähtien. Vahvat rakenteet ja pitkäjänteiset ratkaisut turvaavat varhaiskasvatuksen liikuntamyönteisen toimintakulttuurin, mikä mahdollistaa jokaiselle lapselle riittävästi liikettä päivään. Ohjelmaa on toteutettu vuodesta 2015 lähtien ja siinä on mukana noin 70 % varhaiskasvatuksen toimipaikoista. Tavoitteena on, että ohjelma laajenee kattamaan koko varhaiskasvatuksen vuoteen 2027 mennessä.

- Fyysinen aktiivisuus tukee lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä.
- Ohjelman tavoitteena on, että varhaiskasvatus mahdollistaa lapselle vähintään kaksi tuntia liikkumista päivässä.
- Kolmen tunnin fyysisen aktiivisuuden suosituksen täyttävät lähes kaikki lapset, mutta reipasta ja rasittavaa liikkumista tarvitaan myös pienillä lapsilla lisää.
- Pienten lasten liikkumisessa on määrän lisäksi tärkeää sen laatu: motoriset perustaidot tulisi oppia varhaiskasvatusiässä, ja ne luovat perustaa kaikelle myöhemmälle liikkumiselle.
- Varhaiskasvatusyksiköiden toimintakulttuurin muutosta seurataan nykytilan arviointi -työkalun ja valtakunnallisten seurantojen kautta.
- Suomesta puuttuu systemaattinen seurantajärjestelmä varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisen osalta

Liikkuva koulu –ohjelmassa 92 % kouluista on lähtenyt mukaan toimintaan (vuonna 2023), Karvin Liikkuva koulu -arvioinnin (2018) mukaan koulupäivän liikunnallistaminen on monissa kouluissa kuitenkin vielä kesken. Kolmivuotinen kärkihankerahoitus (2016–2018) ja hallitusohjelman tavoite ohjelman laajenemisesta valtakunnalliseksi merkitsivät, että jalkauttaminen täytyi käytännössä kirjata tapahtuneeksi siinä vaiheessa, kun toiminta oli monissa kunnissa ja kouluissa vasta saatu alulle. Karvin arvioinnissa todettiin, että osallisuus ei ole toteutunut riittävällä tavalla. Koulujen omien arvioiden mukaan erityisesti yläkouluissa oppilaat ovat usein vielä hyödyntämätön voimavara. Lisäksi LIITU-tutkimuksen mukaan (2023) lähes kaksi kolmesta (61 %) kaikista 7–15-vuotiaista arvioi liikkumisensa lisääntyneen viimeisen 12 kuukauden aikana, mutta vain noin kolmasosa (36 %) raportoi saavuttavansa liikkumissuosituksen, mikä on pienempi osuus kuin vuonna 2018 (38 %). Pandemian voidaan siten katsoa vaikuttaneen oppilaiden liikkumiseen negatiivisesti.

Harrastamisen Suomen mallissa ovat mukana kaikki harrastukset: taide ja kulttuuri, liikunta ja urheilu, nuorisoala, tiede, luonto, kädentaidot ja muut harrastukset. Kattavan lasten ja nuorten toiveiden mukaisen harrastustarjonnan rakentaminen ja kaikkien peruskoululaisten tavoittaminen vaatii kunnilta uudenlaisten toimintamallien rakentamista, missä yhdistyvät poikkihallinnollinen yhteistyö ja kumppanuuksien luominen esimerkiksi yhdistyksen ja yritysten kanssa. Harrastusten tarjoaminen koulupäivien yhteyteen vaatii mukautumista ja uudenlaisten toimintamallien luomista myös harrastusten järjestäjiltä. Sama toimintamalli ei toimi jokaisessa kunnassa, vaan tarvitaan monenlaisia ratkaisuvaihtoehtoja, joista mallissa mukana olevat toimijat voivat valita itselleen parhaiten toimivat mallit. Työnsä tueksi kunnat ja harrastusten järjestäjät kaipaavat tietoa, hyviä käytänteitä ja valmiita materiaaleja sekä asiantuntijoiden ja vertaistensa tukea. Tuen he toivovat saavansa helposti yhdestä paikasta.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) on arvioinut opetus- ja kulttuuriministeriön tilauksesta Harrastamisen Suomen mallin toimivuutta, vaikutuksia ja sille asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Mallin onnistumista arvioitiin erityisesti lasten ja nuorten kokemusten näkökulmasta. Karvin arviointiryhmä on laatinut arvioinnin pohjalta paikalliset ja kansalliset kehittämissuosituksen, mitkä tulisi huomioida Harrastamisen Suomen mallin kehittämisessä.

Arviointiraportti: <https://karvi.fi/publication/mielekasta-vapaa-aikaa-kavereita-ja-koordinaatiota-harrastamisen-suomen-mallin-arviointi/>

Aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen on kunnille vapaaehtoista, mutta yli 90 % kunnista sitä joko järjestää itse tai hankkii palvelut esimerkiksi järjestöiltä. Toiminta on tarkoitettu ensisijaisesti ensimmäisen ja toisen vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien erityisen tuen oppilaille. Halutessaan kunta voi järjestää toimintaa laajemminkin. Lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden ja hyvinvoinnin tukemisen kannalta olisi tärkeää, että kaikilla oppilailla asuinkunnasta riippumatta olisi mahdollisuus laadukkaaseen, ohjattuun ja turvalliseen aamu- ja iltapäivätoimintaan. Aamu – ja iltapäivätoiminnassa noudatetaan Opetushallituksen antamia Aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteita, jotka ovat vuodelta 2011. Tulevaisuudessa perusteita uudistettaessa tulisi erityisesti pohtia lasten ja nuorten turvallista arkea, yksinäisyyden ehkäisyä, kasvun ja oppimisen tuen ja jatkumoa, sekä mahdollisuutta yhdistää harrastustoiminta koulupäivän yhteyteen. Erityisen tuen piirissä oleville kehitysvammaisille lapsille toimintaa voidaan järjestää kehitysvammalain mukaisena erityishuoltona. Selkeys toiminnan vastuista, lähtökodista ja rahoituksesta tukee toiminnan tarkoituksenmukaista järjestämistä.

Koulun kerhotoiminnalla tarkoitetaan oppituntien ulkopuolista harrastustoimintaa. Toiminta on oppilaille vapaaehtoista ja maksutonta. Koulun kerhotoimintaa on kehitetty aiemmin aktiivisesti vuodesta 2008 alkaen ja sitä ohjaa perusopetuslaki. Koulun kerhotoiminta löytyy perusopetuslaista ja opetuksenjärjestäjillä on ollut vakiintuneet perinteet ja toimintamallit. Kerhotoimintaa järjestetään oppilaita osallistaen sekä heidän toiveitaan ja tarpeitaan kuullen. Kerhotoimintaa on tarjolla koulun kaikille oppilaille, mutta myös ohjattu niille oppilaille, joilla on vähän/ei ollenkaan harrastuksia tai esimerkiksi syrjäytymisen ongelmia. Kerhotoimintaan osallistuville on usein tarjolla myös välipalaa. Haasteena kerhotoiminnan loppuselvityksistä nousee rahoituksen riittämättömyyden lisäksi yläkouluikäisten sitouttaminen kerhotoimintaan, joka johtuu pitkistä koulupäivistä ja

kotimatkoista. Avustuksen saajat ovat ratkaisseet erilaisilla paikallisilla malleilla kuljetusoppilaiden osallistumisen kerhotoimintaan. Koulun kerhotoimintaa tulee kehittää osana perusopetuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan jatkumoa. Koulujen kerhotoiminnan rahoitusmäärä on opetuksen järjestäjiltä saatujen palautteiden mukaan liian vähäistä sekä kerhotoiminnan ohjausta tulisi päivittää.

Harrastustoiminnan ja sen rahoituksen pirstaloituminen monelle eri sektorille on aiheuttanut kunnissa ja opetuksen järjestäjien keskuudessa hämmennystä ja epätietoisuutta. **Opetushallitus näkee, että koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta, koulun kerhotoiminta sekä Harrastamisen Suomen malli tulisi muodostaa yhteneväinen kokonaisuus**, joka tukee lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia, vapaa-ajan toimintaa sekä harrastamista. Rahoitusmalleja ja lainsäädäntöä tulisi yhdenmukaistaa. Tällä hetkellä kerhotoiminta on perusopetuslain alaisuudessa ja Harrastamisen Suomen malli sijoittuu nuorisolain alle, josta käytännön hankaluudet mm. oppilasturvallisuuteen ja valvontaan liittyvien vastuukysymysten osalta syntyvät. Esimerkiksi joustavan koulupäivän malli voisi olla yksi vaihtoehto. Järjestelyissä tulisi huolehtia myös esimerkiksi lakisääteiset oikeudet, kuten oikeus koulukuljetukseen.

Tällä hetkellä **koulun kerhotoiminnan sekä Suomen harrastamisen mallin** rahoitus tulee kahdesta eri lähteestä. Kaksi eri rahoituskanavaa ja -hakua työllistävät tarpeettomasti sekä hakijaa että rahoituksen myöntäjiä (AVI ja OPH).